

ԺԱՄԱՆԱԿԱՅԻՆ ԻՄԱՍՏՆԵՐԻ ԱՐՏԱՀԱՅՏՈՒՄԸ ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ ԵՎ ԻՍՊԱՆԵՐԵՆՈՒՄ

ՆԱՐԻՆԵ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ

Հոդվածում ուսումնասիրվում են հայերենի գոյականի հոլովաձևերով և կապական կապակցություններով արտահայտվող ժամանակային իմաստներն իսպաներենի զուգադրությամբ:

Ուսումնասիրության արդյունքները ցույց են տալիս, որ հայերենում ժամանակային իմաստների արտահայտման ձևերում գերակշռում են կապական կապակցություններով արտահայտված իմաստները, թեև հոլովաձևերով արտահայտված իմաստները նույնպես փոքր թիվ չեն կազմում: Իսպաներենում հայերենի ժամանակային իմաստների համարժեքները կազմվում են նախդրավոր կապակցություններով՝ նախդրավոր դարձվածքների չնչին առավելությամբ:

Բանալի բառեր – հոլովաձև, ժամանակային իմաստ, կապական կապակցություն, նախդրավոր դարձվածք, հոլովական համակարգ, համարժեք կառույց:

Հոլովական իմաստների արտահայտման հարցը լեզվաբանության մեջ ամենաշատ քննության առնված հարցերից մեկն է: Ժամանակակից հայերենն այն լեզուներից մեկն է, որ ունի հոլովական համակարգ:

Իսպաներենը պատկանում է հոլովական համակարգից զուրկ լեզուների թվին: Այստեղ հոլովական իմաստներն արտահայտվում են «նախդիր + գոյական», «բարդ նախդիր + գոյական» և «նախդրավոր դարձվածք + գոյական» կաղապարներով¹:

Հայերենագիտության մեջ հոլովական իմաստների արտահայտման գործում հոլովներին զուգահեռ ընդունված է կարևորել *կապերի* դերը: Կապական կապակցություններն ու հոլովները նախադասության մեջ կատարում են միևնույն գործառույթը և դերը՝ արտահայտելով բառերի տարբեր հարաբերություններ²:

Հոդվածում ժամանակային իմաստների ընտրությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ «ժամանակ» հասկացությունը՝ որպես իրա-

¹ Մանրամասն տե՛ս El Real Academia Española y Asociación de Academia de la Lengua Española. Nueva gramática básica de la lengua Española. Barcelona: Espasa, 2011, p. 25-165: Տե՛ս նաև **Bosque I. y Demonte V.** Gramática de la lengua Española. Madrid, 1999, p. 567-570: El Real Academia Española y Asociación de Academia de la Lengua Española. Nueva gramática básica de la lengua Española. Barcelona, 2011, p. 25-165:

² Տե՛ս **Աբրահամյան Ս.**, Ժամանակակից հայերենի չթեքվող խոսքի մասերը, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1959, էջ 70:

կանության մեր ընկալման անքակտելի մաս, լեզվի մեջ աչքի է ընկնում իր դրսևորումների բազմազանությամբ, ինչն իր հերթին նպաստում է զուգադրվող լեզուների բազմաթիվ նմանությունների ու տարբերությունների առկայությանը:

Հայերենում ժամանակային իմաստներն արտահայտվում են բոլոր թեք հոլովներով և այդ հոլովների հետ գործածվող, ժամանակային իմաստներ արտահայտող կապերով: Հոգվածում ժամանակային իմաստները ներկայացնում ենք իրենց իմաստային բազմազանությամբ՝ ըստ հոլովների և կապական կապակցությունների:

1.1. Սեռական հոլովով արտահայտվում է այն ժամանակի իմաստը, երբ գոյություն է ունենում, առաջանում է մի առարկա: Այս իմաստով կիրառվում են ինչպես ժամանակի նշանակություն ունեցող բառերը, այնպես էլ տոների անվանումները³: Իմաստով սրանց համարժեք կառույցներն իսպաներենում կազմվում են **de** նախդիրով:

- *Ուրախությամբ եմ հիշում իմ ուսանելու տարիները:* - *Recuerdo mis años de estudio con alegría.*

1.2. Սեռական հոլովը գործածվում է ժամանակի իմաստ արտահայտող **հետ, վրա, ընթացքում, միջև** կապերի հետ: Համարժեք կառույցներն իսպաներենում կազմվում են «**a** (+ **հոդ**) + **անորոշ դերբայ** + **գոյական**» և «**estar + por (para⁴) + անորոշ դերբայ**» կաղապարներով: Սեռական հոլովի հետ գործածվող վերոնշյալ կապերով արտահայտվում են հետևյալ իմաստները.

- երկու տարբեր գործողությունների կատարման միաժամանակություն:
- *Անձրևի կտրվելու հետք երեխաները դուրս վազեցին:* - *Al cesarse la lluvia los niños salieron a la calle.*
- Գործողության սկզբնական պահից անմիջապես հետո (գործողության ընթացքը շարունակվում է) կատարվող մեկ այլ գործողության կատարման ժամանակահատված:
- *Ճաշ պատրաստելու վրա էր, երբ նրան զանգեցին հիվանդանոցից:* - *Estaba por (para) cocinar cuando le llamaron del hospital.*

³ Տե՛ս **Աբեղյան Մ.**, Հայոց լեզվի տեսություն, Երկեր, հ. 2, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1974, էջ 347:

⁴ «**Estar por + անորոշ դերբայ**» կառույցը նախադասությանը հաղորդում է *հակվածության, մտադրության* լրացուցիչ իմաստ, մինչդեռ «**estar para + անորոշ դերբայ**» կառույցը՝ *պարտականության, հանձնարարության*, երբ անհրաժեշտ է ընդգծել այն հանգամանքը, որ ճաշ պատրաստելը մտնում է ճաշ պատրաստողի պարտավորությունների մեջ (տե՛ս **Matte Bon F.** Gramática Comunicativa del español. España, 2005, p. 274–275):

- Ժամանակի ընթացքում կատարվող կամ կատարված գործողություններ:

- **Տարիների ընթացքում** մարդկանց իրական կերպարը բացահայտվում է: - *Durante los años (con el año, a través del año) se revela la imagen verdadera de las personas.*

2.1. Տրական հոլովով արտահայտվում է այն ժամանակի իմաստը, որի ընթացքում կատարվում է որևէ գործողություն: Իսպաներենում այս իմաստի արտահայտման հիմնական միջոցը **a, hacia** և **en** նախդիրներն են: Ինչպես հայերենում, այնպես էլ իսպաներենում այս իմաստը հնարավոր է արտահայտել:

- ժամանակ ցույց տվող բառերով:
- **Արևածագին** դուրս էր գալիս տանից և **արևամուտին** հետ վերադառնում: - *Salía de la casa al amanecer y regresaba atrás al atardecer.*
- Ժամանակամիջոցի որոշակի իմաստ կրող մի շարք անուններով:
- Ես մեծ ուրախությամբ մասնակցեցի նրա **հարսանիքին**: - *Me participé a su boda con gran alegría.*
- Բնության երևույթներ, ինչպես նաև ամիս, ամսաթիվ, տարվա եղանակ, ժամ ցույց տվող բառերով:
- Թե՛ **շոգին** և թե՛ **ցրտին** ամբողջ օրն աշխատում է: - *Está trabajando todo el día tanto al calor como al frío.*
- Առավոտյան **ուրին** իմ ծնողները ծովափից վերադառնում են: - *Mañana a (hacia) las 8 mis padres regresan de la playa.*

2.2. Տրական հոլովը գործածվում է ժամանակի իմաստ արտահայտող **զուգընթաց** կապի հետ, որով ցույց է տրվում միաժամանակ տեղի ունեցող երկու տարբեր գործողություններ:

Համարժեք կառույցն իսպաներենում կազմվում է **paralelo a** նախդրավոր կառույցով:

- **Ուրելուն զուգընթաց** նաև շապ էր խոսում: - *Paralelo a la comida también hablaba mucho.*

3.1. Հայցական հոլովով արտահայտվող ժամանակի իմաստը գոյականի հոլովաձևերով կարող է արտահայտվել միայն այն դեպքում, երբ կան ժամանակ ցույց տվող գոյականներ: Հայերենում հայցական հոլովով արտա-

հայտվող ժամանակի իմաստը հանդես է գալիս հետևյալ իմաստային տարբերակներով.

- ժամանակ, որի ընթացքում կատարվում է որևէ գործողություն:

Ժամանակահատվածի սկիզբն ու ավարտը չեն որոշակիացվում: Այս իմաստի իսպաներեն համարժեքներն արտահայտվում են աննախդիր գոյականով, որը կարելի է ներկայացնել «**Ø նախդիր + գոյական**» կաղապարով:

- Հայտնի է, որ արջերն ամբողջ **ձմեռ** քնում են: - *Se sabe que los osos duermen todo **el invierno**.*

- ժամանակ, մինչև որը տևում է գործողությունը:

Այս իմաստով հայցականը սովորաբար գործածվում է բացառական հոլովով դրված ժամանակ ցույց տվող բառերի հետ: Համարժեք կառույցներն իսպաներենում կազմվում են **desde...hasta, de...a** բարդ նախդրավոր կառույցներով:

- Առավոտից **գիշեր** աշխատում է: - *Está trabajando desde la mañana **hasta la noche**.*

- ժամանակ, որի սկզբից մինչև վերջ ձգվում է գործողությունը:

Իսպաներեն համարժեք կառույցները կազմվում են **por** նախդիրով և **a lo largo de** նախդրավոր դարձվածքով:

- **Երկու տարի** շարունակ փորձում էր համալսարան ընդունվել: - *A **lo largo de (por) dos años** estaba tratando de ingresar a la universidad.*

Զուգադրվող լեզուներում հանդիպում ենք նաև ժամանակային իմաստների արտահայտման մի շարք ինքնատիպ ձևերի, որոնց մեջ զգացվում է սահմանափակման նրբերանգ: Իսպաներենում այդ իմաստներն արտահայտվում են **a** նախդիրով:

- Նրանք **շաբաթը** երեք անգամ մարզասրահ են գնում: - *Van al gimnasio tres veces **a la semana**:*

3.2. Հայցական հոլովը գործածվում է ժամանակային իմաստներ արտահայտող **մինչև, անց, հետո, առաջ** կապերի հետ, որոնց համարժեք կառույցներն իսպաներենում կազմվում են **hasta, después** և **antes** նախդիրներով: Վերը նշված կապերով արտահայտվող ժամանակային իմաստներն են.

- ժամանակ, որ ընկած է խոսելու պահի և մի երկրորդ ժամանակակետի միջև:
- Հրաժեշտ տվեց **մինչև հաջորդ տարի**: - *Se despidió **hasta el año que viene**.*

- Ժամանակ, որ ընկած է իրար հաջորդող երկու գործողությունների միջև:
 - **Ժամեր հեկո (անց)** հայտնվեց այնպես, կարծես ոչինչ չէր պատահել: - *Horas después apareció como si nada hubiera pasado.*

4.1. Բացառական հոլովով նշվում է կյանքի որևէ փուլ, իրադարձություն, անցյալից մինչև ներկա պահն ընկած ժամանակահատված՝ սկզբնականի ընդգծումով: Այս իմաստներն արտահայտող կառույցներն իսպաներենում կազմվում են **de, desde, en** նախդիրներով և **a partir de, en pocos días** նախդիրաբարձվածքներով:

- **Այսօրվանից** սկսվեցին դպրոցականների գարնանային արձակուրդները: - *A partir de hoy, comenzaron los recesos de primavera de los escolares.*

4.2. Բացառական հոլովը գործածվում է ժամանակային իմաստներ արտահայտող **առաջ, հետո և ի վեր** կապերի հետ և արտահայտում հետևյալ իմաստները.

- ենթադրվող գործողությունից առաջ ընկած ժամանակահատված:
 - **Ծնողներից առաջ** այդ հողերն իր պապերին էին պատկանում: - *Antes de los padres, esas tierras pertenecían a sus abuelos.*
- Գործողությունների կատարման հաջորդականություն ժամանակի ընդգծումով:
 - Նրա առողջական վիճակը մի փոքր լավացավ **վիրահայտությունից հետո**: - *Su estado de salud se mejoró un poco después de la cirugía.*
- Շարունակական, անավարտ գործողության սկիզբ:
 - Այն **ժամանակից ի վեր** երազում էր այդ օրվա մասին: - *Desde entonces (desde hace mucho tiempo que) estaba soñando de ese día.*

5.1. Գործիական հոլովով ժամանակի իմաստը հայերենում արտահայտվում է ժամանականիշ բառերով: Իսպաներեն համարժեք կառույցներն արտահայտվում են **durante** և **por** նախդիրներով և **a lo largo de** նախդրաբարձր դարձվածքով:

Գործիական հոլովով արտահայտվում են հետևյալ ժամանակային իմաստները.

- գործողության կատարման ժամանակահատված:
 - **Գիշերով** մտան նրա տուն ու կողոպտեցին: - *Por la noche entraron a su casa y le robaron a él.*

- Մոտավոր ժամանակահատված, տևողություն, որի ընթացքում կատարվում է մի բան:
- **Նա ամիսներով տնից դուրս չէր գալիս:** - **Por (durante) meses no se salía de la casa.**

Գործիական հոլովով ժամանակային իմաստ արտահայտող կապական կապակցություններ չեն կազմվում:

6.1. Ներգոյական հոլովով հայերենում արտահայտվում է ժամանակային ներառման իմաստը: Իսպաներեն համարժեք կառույցները կազմվում են հիմնականում **en** և **por** նախդիրներով, երբեմն՝ **durante** նախդիրով (այս նախդիրը հանդիպում է հիմնականում գեղարվեստական խոսքում):

Ժամանակային ներառման իմաստը հանդես է գալիս հետևյալ իմաստային երանգներով.

1. զուտ ժամանակի ներառման իմաստ: Բնորոշ են ժամանակ նշանակող «վայրկյան», «ժամ», «օր/օրեր», «տարի», «ամիս», «կիսամյակ», «դար», «հազարամյակ» բառերի ներգոյական հոլովում:

- **Անցյալում շատ վատ բաներ էր արել և ամբողջ կյանքում ինքն իրեն չներեց:** - *Había hecho cosas muy malas **en el pasado** y no se perdonó a sí mismo **en (durante)** toda la vida.*

2. Ժամանակի ներառման իմաստ՝ տեղի նրբերանգով: Արտահայտվում է մարդու գործունեության մի որոշակի փուլի վերաբերող հաստատությունների անվանումներով, որոնք կիրառվում են դրանցում անցկացրած ժամանակաշրջանի իմաստով («մանկապարտեզում», «բուհում», «դպրոցում» և այլն):

- **Դպրոցում ես գնահատեցի ուսուցչի արժեքը:** - *Evalué el valor del profesor **en la escuela.***

3. Ժամանակի ներառման իմաստ՝ չափի նրբերանգով: Այս դեպքում գոյականի հետ կիրառվում է որևէ քանակական թվական:

- Երկու **օրում** բոլոր առաջադրանքները կատարվեցին: - **En dos días** todas las tareas fueron hechas.

Ներգոյական հոլովը կապերի հետ ժամանակային իմաստ արտահայտող կապակցություններ չի կազմում:

Զուգադրելով ժամանակային իմաստների արտահայտման միջոցները հայերենում և իսպաներենում՝ տեսնում ենք հետևյալ օրինաչափությունները.

1. հայերենում ժամանակային իմաստներն արտահայտվում են բոլոր թեք հոլովներով: Ժամանակային իմաստներ արտահայտող կապերը

- գործածվում են սեռական, տրական, հայցական և բացառական հոլովներով բառերի հետ:
2. Հայերենում ժամանակային իմաստների արտահայտման հարցում կապական կապակցությունները, հոլովածների հետ համեմատած, գերակշիռ մաս են կազմում:
 3. Հայերենի ժամանակային իմաստների իսպաներեն համարժեքները կազմվում են «նախդիր + գոյական», «բարդ նախդիր + գոյական» և «նախդրավոր դարձվածք + գոյական» կաղապարներով՝ վերջինի որոշ առավելությամբ: Ժամանակային իմաստների արտահայտմանը մասնակցող կապերի մեծ մասով (de, a, en, por, durante) կազմվում են հայերենի տարբեր հոլովների համարժեք կապական կապակցություններ. այս առումով հատկապես լայն ընդգրկում ունի en նախդիրը, որով կազմվող կապակցությունները կարող են համարժեք լինել հայերենի տրական, հայցական, բացառական և ներգոյական հոլովներին:

ВЫРАЖЕНИЕ ВРЕМЕННЫХ ЗНАЧЕНИЙ В АРМЯНСКОМ И ИСПАНСКОМ ЯЗЫКАХ

НАРИНЕ МЕЛКОНЯН

Статья посвящена изучению временных значений, выражаемых падежными формами и предложными конструкциями в армянском языке, в сопоставлении с испанским. Согласно результатам исследования, доминирующими средствами выражения значения времени в армянском являются предложные конструкции, хотя значения, выражающиеся падежными формами, также не малочисленны. В испанском эквивалентные им формы образуются предложными конструкциями, среди которых имеют незначительное преимущество предложные обороты.

Ключевые слова – падежная форма, временно́е значение, предложная конструкция, предложный оборот, система склонения, эквивалентная структура.

EXPRESSION OF TEMPORAL MEANINGS IN ARMENIAN AND SPANISH LANGUAGES

NARINE MELKONYAN

Current article focuses on the investigation of the temporal meanings expressed by case forms and prepositional combinations in Armenian in comparison with Spanish language. According to the study results, the dominant part in the expressions of time in Armenian is considered to be the meanings formed by prepositional combinations, although the meanings formed by case forms are also not few in number. Equivalents of Armenian temporal meanings are formed in Spanish by prepositional combinations with the slightest advantage of prepositional phrases.

Key words – case form, temporal meaning, prepositional combination, prepositional phrase, declination system, equivalent structure.